

Оксана ТОЛСТЕНКО

СУЧАСНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ РИЗИКУ В АВТОТРАНСПОРТНОМУ СТРАХУВАННІ

Розглянуто економічну природу страхового ризику. Наведено фактори впливу на визначення ступеня ризику і розміру страхового тарифу в автотранспортному страхуванні. З'ясовано особливості та основні ознаки страхової оцінки ризику при страхуванні автомобільного транспорту.

Economic nature of insurance risk is considered. The factors of influence on determination of risk degree and size of insurance tariff in motor transport insurance are resulted. Features and basic signs of insurance estimation of risk at insurance of motor transport are found out.

В країнах з ринковою економікою страхування є однією з найрозвинутіших і найефективніших сфер діяльності людини. Міжнародний страховий ринок в сучасних умовах прискорює глобалізацію усіх видів страхування. Головним напрямом еволюції та удосконалення правил і норм міжнародних страхових відносин є підвищення ступеня відкритості національних страхових ринків, міжнародне переміщення страхових послуг, об'єднання фінансового, банківського та страхового капіталів.

В умовах трансформації економіки шляхом позитивних перетворень в усіх сферах життя, структурної зміни міжнародної фінансової архітектури та кон'юнктури страхового ринку, появи нових страхових технологій і їх стрімкого поширення у світовому просторі в страховиків виникають певні труднощі, зумовлені наявністю великого кола ризиків, різноманітних за характером, величиною та наслідками. Одним з ризикових видів страхової діяльності є страхування автотранспорту, тому першочерговим завданням та перспективою розвитку страхових компаній є потреба в обґрунтуванні і визначенні ризику автотранспортного страхування.

Окремі аспекти цієї наукової проблеми є предметом дослідження вітчизняних

і зарубіжних науковців: І. Бланка, В. Гаркуші, Б. Сербіновського, П. Самуельсона, П. Хейне, в тому числі у сфері страхування – М. Клапківа, С. Осадця. Проте поняття ризику в страховій діяльності досліджено недостатньо, зокрема потребує наукових напрацювань обґрунтування та визначення ризику в галузі страхування автотранспорту.

В економічній літературі відомі численні спроби сформулювати визначення поняття ризику. Найбільш послідовним з них є твердження, згідно з яким ризик у своїй першоснові є невизначеністю. П. Самуельсон, П. Хейне дотримуються думки, що "ризик – це відхилення від очікуваного перебігу подій, а його джерело – невизначеність" [1, 55].

В сучасній економічній літературі проблемним є розуміння поняття невизначеності, яке ставлять у причинно-наслідковий зв'язок із поняттям ризику, або відокремлюють та розуміють самостійно [2, 16]. Так, у Ф. Найта ризиком є такі ситуації, коли людям відомі можливі виходи та об'єктивний розподіл ймовірностей, але вони не в змозі передбачити настання певної події.

Російські вчені Б. Ю. Сербіновський та В. Н. Гаркуша тісно пов'язують поняття "ризик" з поняттям "збиток", під яким розуміють фактичне від'ємне відхилення та реальні

втрати [3]. Аналогічної думки дотримується О. В. Кнейслер: ризик – це ймовірність виникнення збитків, втрат або недоотримання прибутку в ситуації невизначеності умов фінансово-господарської діяльності [4, 176].

О. П. Альгін розуміє ризик як “діяльність суб’єктів господарського життя, пов’язану з невизначеністю у ситуації неминучого вибору, у процесі якої є можливість оцінити ймовірність досягнення бажаного результату, неуспіху й відхилення від мети, що міститься в обраних альтернативах” [5]. У цьому визначенні виокремлюються три елементи: імовірність одержання бажаного результату (успіху), імовірність настання небажаних наслідків (невдачі), імовірність відхилення від обраної мети (відхилення як негативної, так і корисної властивості). Саме третій елемент заслуговує на увагу, оскільки визначаються причини як успіху, так і втрат, що мають вирішальне значення при прийнятті управлінського рішення.

Отже, ризик є багатоаспектним явищем, що безпосередньо впливає на кінцеві результати діяльності суб’єкта господарювання. Тому, з одного боку, ризик трактують як економічне явище, реалізація якого сприяє позитивному економічному ефекту. П. Половкін наголошує, що ризик – це великий стимул для отримання додаткового прибутку, специфічного підприємницького доходу [6, 73–74]. З іншого боку, М. Клапків подає таке визначення: “ризик – це ймовірність настання втрат очікуваної економічної (фінансової) користі або ж прямих збитків, внаслідок появи непевної (випадкової) події” [7].

Таким чином, поняття ризику пов’язане з розумінням небезпеки, загрози, ненадійності, невизначеності, непевності, збитку. Поняття “ризик” не лише асоціюється з багатозначними негативними проявами ситуацій, а й часто використовується як їх синонім. Разом з тим, найбільший прибуток (позитивний фінансовий результат, успіх) приносять операції з підвищеним рівнем ризику. Але зі збільшенням рівня ризику зростає загроза втрати фінансової стійкості суб’єкта господарювання.

Різноманітність форм прояву ризику, частота та розмір наслідків його прояву, відсутність можливості його абсолютного усунення зумовлюють потребу в страхуванні.

В страхуванні ризик характеризується декількома основними поняттями. Зокрема, згідно із чинним страховим законодавством страховий ризик – це певна подія, на випадок якої проводиться страхування і яка має ознаки ймовірності та випадковості настання [8]. Тобто, ризик розглядається як конкретне явище або сукупність явищ, при настанні яких здійснюються виплати страхового відшкодування з раніше створеного страхового фонду.

Ризик пов’язаний з конкретним застрахованим об’єктом. Подія чи сукупність подій не розглядаються абстрактно, відособлено одна від одної. Їх співвідносять з об’єктом, який прийнятий на страхування, де реалізується ризик. Будь-який ризик має конкретний об’єкт прояву. В свідомості людини ризик пов’язаний з цим об’єктом. Відповідно до об’єкта проявляються і вивчаються фактори ризику. Аналіз одержаної інформації в комплексі з іншими заходами дозволяє запобігти або суттєво знизити негативні наслідки реалізації ризиків.

В автотранспортному страхуванні ризик можна трактувати як загрозу того, що власник автомобіля зазнає втрат, розмір яких є показником рівня страхового ризику за даним видом страхування. Отже, поняття страхового ризику і втрат найтіснішим чином пов’язані між собою, однак під транспортним ризиком мається на увазі не сама страхова подія, а той чи інший ступінь небезпеки її виникнення.

Методичні підходи щодо оцінювання рівня страхового ризику за автотранспортним страхуванням мають враховувати наступні особливості страхової оцінки ризику:

– виникнення збитків за автотранспортним страхуванням є випадковим процесом, у якому як кількість збитків, так і розмір кожного з них є наперед невідомими. Незважаючи на те, що у страхові тарифи, як правило, закладається ризикова надбавка, призначена забезпечити стійкість фінансового результату продукту страхування, завжди залиша-

ється імовірність того, що в даний проміжок часу фінансовий результат буде негативним унаслідок випадкових відхилень;

– застраховані автомобілі несуть у собі різний ризик, який характеризується індивідуальною імовірністю виникнення і величиною збитку. Тому для автомобілів як об'єктів страхування, які різні за вартістю, роками випуску, технічним станом, призначено індивідуальні тарифи, що відображають рівень ризику, який кожен з цих об'єктів у собі несе. З одного боку, це справедливо щодо страховальників, з іншого боку, і для самої компанії диференціювання тарифу має низку позитивних наслідків. Насамперед слід зазначити необхідність досягнення збалансованості портфеля, що робить стабільнішими фінансові результати страхової компанії.

Важливість організації страхового захисту транспортних засобів обумовлена специфічною природою ризиків, які загрожують транспортному засобу (рис.1).

На рис. 1 проілюстровано питому вагу ризиків, що зумовлюють пошкодження або знищення автотранспортного засобу. Найнебезпечнішим ризиком для автомобіля є настання страхового випадку внаслідок дорожньо-транспортної пригоди. Такий показник зумовлений самою природою автомобіля та його призначенням. Автотранспорт створений для пересування вантажів

та пасажирів. Оскільки він є рухомих майном, ймовірність настання негативних випадків для нього значно більша, ніж для нерухомого майна.

При спостереженні достатньо великої кількості об'єктів, яким загрожують однакові ризики впродовж певного проміжку часу, можна виявити закономірність їх настання та фактори, що впливають на них. В автотранспортному страхуванні фактори впливу на страхові ризики можуть застосовуватись у різних комбінаціях, залежно від конкретних умов, особливостей та окремих страховальників. В автотранспортному страхуванні на визначення ступеня ризику і розміру тарифної ставки впливають дві групи факторів:

I. Внутрішні фактори ризику, які безпосередньо залежать від транспортного засобу (рис. 2):

1) вид транспортного засобу (при страхуванні більшості видів транспортних засобів страховики застосовують рейтингові групи, у які об'єднують транспортні засоби, відповідно до ступеня ризику);

2) характер використання транспортного засобу (страховики беруть до уваги те, з якою метою буде використовуватися транспорт – для перевезення пасажирів чи власного використання);

3) місце переважного використання автотранспорту (місто, райони, далекі поїздки);

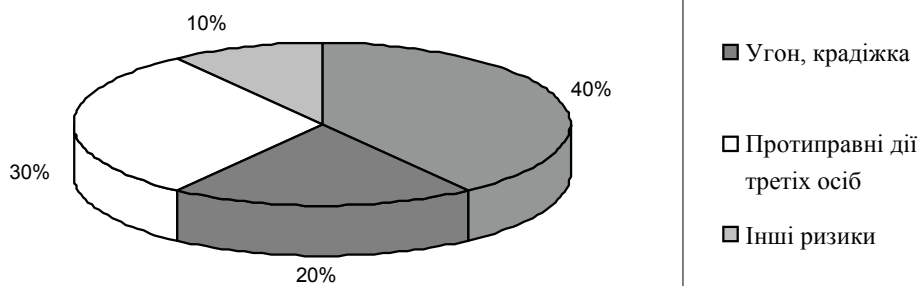

Рис. 1. Структура ризиків автотранспортного страхування в Україні

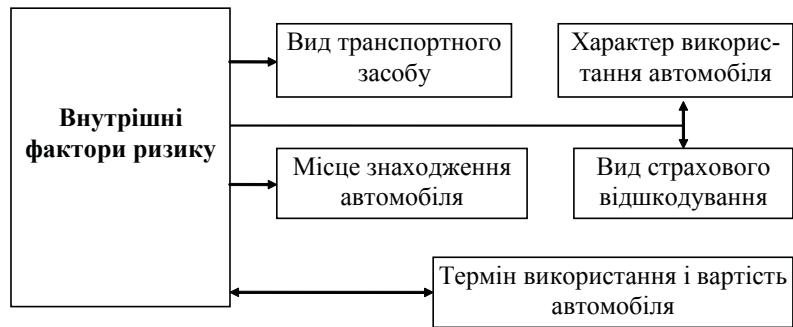

Рис. 2. Внутрішні фактори ризику автотранспортного страхування

4) вид страхового захисту (страхове відшкодування може виплачуватися як за усіма можливими ризиками одночасно, так і за окремими);

5) термін використання і вартість транспортного засобу.

Вітчизняні страховики для визначення ступеня ризику, насамперед, враховують на практиці види ризиків, на випадок настання яких проводиться страхування, та вид транспортного засобу (йде поділ на більш і менш престижні автомобілі), згодом – термін використання і вартість автомобіля (чим біль-

ша вартість автотранспортного засобу, тим більшим буде розмір страхового тарифу).

II. Зовнішні фактори, які не залежать від транспортного засобу, а в більшій мірі від водія (рис. 3).

При визначенні ризику в автотранспортному страхуванні доцільно враховувати такі його основні ознаки:

- велика кількість страхових випадків, які щоденно трапляються з автотранспортними засобами;
- випадковий характер настання страхової події за часом та в просторі, що

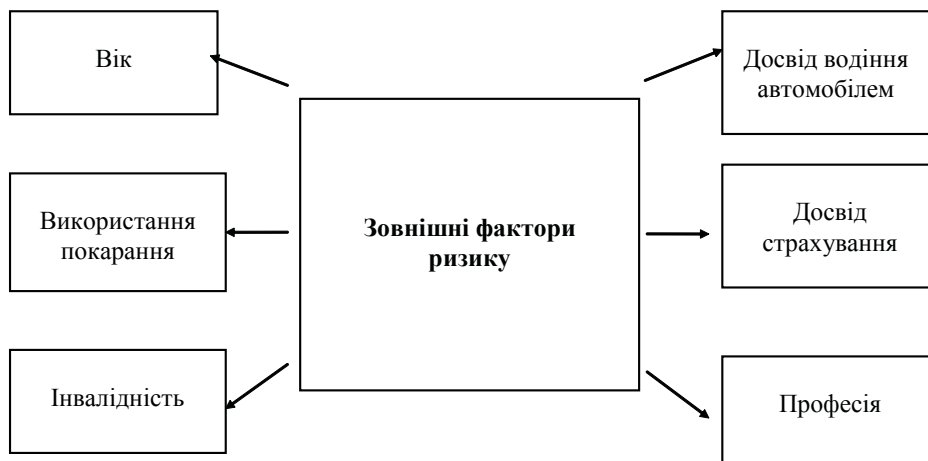

Рис. 3. Зовнішні фактори, що залежать від власника страхового поліса за автотранспортним страхуванням та особи водія

обумовлений самою природою автомобільного транспорту (його постійним переміщенням);

– співвідношення випадковості прояву певного ризику із сукупністю автотранспортних засобів;

– необхідність об'єктивного виміру й оцінки шкідливих наслідків реалізації страхового ризику, яка потрібна для забезпечення фінансової стабільності страховика в майбутньому.

Вітчизняні страховики використовують з вищевказаних факторів впливу на ступінь ризику фактично тільки другий пункт – фактор досвіду водіння (чим більший він у страховальника, а отже більше часу проведено за кермом автомобіля, тим нижчий розмір страхового платежу).

При автотранспортному страхуванні страховики застосовують систему пільг та знижок за безаварійність руху страховальника. Забезпечуючи взаємозалежність між ставкою страхової премії та кількістю претензій, програма знижок змушує власника поліса до додаткового догляду за транспортним засобом, чи принаймні до відмови щодо претензій у випадку незначного пошкодження автотранспорту.

У даному контексті страховикам необхідно:

– розробляти правила та умови страхування, які б більш чітко і повно задовольняли потреби страховальників;

– запропонувати нові підходи до розрахунку тарифів, які враховували б усі вищевказані фактори ризику.

Література

1. Самуельсон П. А. *Економіка: ввідний курс*. – М.: Алфавит, 1993. – Т 1. – 431 с.

2. Мортіков В. *До поняття про поняттєвий апарат і основні проблеми економіки невідзначеності // Економіка України*. – 2006. – № 2. – С. 16–21.

3. Сербіновський Ю. Б., Гаркуша В. Н. *Страховое дело*. – Ростов на Дону: Феникс, 2003. – 380 с.

4. Кнейслер О. В. *Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник*. – Тернопіль: Вектор, 2008. – 240 с.

5. Альгин А. П. *Риск и его роль в общественной жизни*. – М.: Мысль, 1989. – 187 с.

6. Половкин П., Зозолюк А. *Предпринимательские риски и управление ими (теоретико-методологический и организационный аспекты) // Российский экономический журнал*. – 1997. – № 9. – С. 73–74.

7. Клапків М. С. *Страхування фінансових ризиків: Монографія*. – Тернопіль: Економічна думка, Карт-бланш, 2002. – 570 с.

8. Закон України "Про страхування" № 3201-IV від 21.04.2008 /www.rada.gov.ua.